

עומקא דפרשה

- חתן במלחמת מצוה
- עוסק במלחמת מצוה
- נשים במלחמת מצוה
- מלחמת היצר
- מלחמתה של תורה

- קריאה לשלום בסיחון ועוג
- מלחמת מצוה במקום סכנה
- הכרזה במלחמת מצוה
- שבט לוי במלחמת מצוה
- שער הציון

פר' שופטים - בעניני מלחמת מצוה
בס"ד ערש"ק ג' אלול תשע"א

מלחמת ז' עממין במקום סכנה

הרב הננאל בן דוד

הרמב"ם בפ"ה מהלכות מלכים ומלחמות ה"ב כתב מצות עשה להחרים שבעה עממין שנאמר החרם תחרימם, וכל שבא לידו אחד מהם ולא הרגו הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר לא תחיה כל נשמה, ע"כ. ומשמעות דבריו היא שאינו עובר על העשה דהחרם תחרימם אלא על הלאו דלא תחיה כל נשמה, וצ"ב מאי שנא. ובאמת החינוך (מי תכ"ה) כתב שעובר גם על העשה, וצ"ב במה נחלקו.

והנה הרמב"ם שם בתחילת הפרק כתב ענין מלחמת מצוה, דהיינו מלחמת ז' עממין ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מצר הצורר אותם, וכתב שהיא חובת המלך וא"צ להימלך תחילה בב"ב, אלא יוצא מעצמו בכל עת וכופה העם לצאת, ומשמע שמלחמה זו בז' עממין היא חובת המלך והציבור. ובה"ב כתב שיש מ"ע ול"ת בדבר ואף היחיד עובר על הל"ת.

ונראה מדבריו, שהעשה לא נאמר על היחיד אלא הוא חובת הציבור ע"י המלך, ואילו הל"ת הוא על היחידים, וצ"ב הגדר, שו"ר בספר המפתח שהביאו מספר ישבב סופר שכתב כן, וביאר שמצות החרם תחרימם הוא לכלות הז' עממין לגמרי, וזו חובת הציבור שהם יכולים לעשות כן, ואילו היחיד מצווה רק בלאו דלא תחיה כל נשמה וזה על כל אחד ואחד מן הז' עממין. ע"ש.

ויתכן לומר באופן אחר קצת, והוא דהנה החנוך (תכ"ה) כתב "ועובר על זה ובא לידו אחד מהם ויכול להרגו מבלי שישתכן בדבר ולא הרגו ביטל עשה זו מלבד שעשר על לאו" וכו' ובמנ"ח שם עמד ע"ב החינוך דצ"ע שאף שכל המצוות נדחים מפני סכנה, אבל חזינן שנאמר המצוה אף באופן של סכנה דבדרך העולם נהרגים משני צדדים בעת מלחמה, וא"כ דחווה סכנה במקום הזה, ומצוה להורגו אף שישתכן וצ"ע.

ובחי'דושי מרן ר"ז הלוי עה"ת בהפטרת בשלח (עה"פ זבולון עם חרף נפשו למות) כתב ליישב דעת החינוך, דבעצם אין מצוה זו שונה משאר מצוות התורה דיעבור ולא יהרג, ונדחית מפני פיקו"נ. ומ"מ הכלל שאין משגיחין במלחמה על פיקו"נ, ומשום דעצם המלחמה נעשית אף במצב סכנה, והא ראייה שהרי יוצאין אף על מלחמת רשות ומסתכנים אע"פ שאינה מצווה, ומש"כ החינוך דאם יש סכנה אינו עובר מיירי ביחיד שיכל להרוג שלא ע"י מלחמה, וכשיש סכנה אינו מחוייב.

ולפ"י ד הגרי"ז י"ל בדעת הרמב"ם שנאמרו ב' דינים בהריגת ז' עממין, א' דין על המלך והציבור ובתורת מלחמה, וזהו העשה דהחרם תחרימם, ב' דין על היחיד להרוג כ"א מז' עממין אף שלא במלחמה, ומל"ת דלא תחיה כל נשמה, ועל העשה במלחמה הוא דעובר במקום סכנה, דמלחמה בא עף בסכנה, אבל על הל"ת דיחיד אין עובר כשיש סכנה, דנדחית מפני פיקו"נ, (ויתכן בדעת הר"מ שעל הל"ת אינו עובר אפילו במלחמה כשיש סכנה, דלא נאמר הל"ת על מלחמה דווקא, ואינו מחוייב אלא על העשה, ויל"פ בזה).

וא"ש מש"כ הרמב"ם דיחיד עובר רק על הל"ת, דרק הוא נאמר על היחיד, והעשה לא נאמר ביחיד כלל, דאינו מצווה לעשות מלחמה. ודוגמא לדבר, מצות כיבוש וישוב הארץ שמנה הרמב"ן במ"ע ד', וכתב שחובה לכבוש לאת הארץ מן הגוים, ואף היחיד מחוייב לישב בה אע"פ שהיא בשליטת עכו"ם, ונראה שאין היחיד מצוות על הכיבוש, דעיקרו נאמר על הציבור, אבל נאמר חיוב על היחיד בישיבה גרידא.

איברא, דדעת החינוך עצמו שעובר היחיד גם על העשה דהחרם תחרימם, וצ"ל לפ"י ד הגרי"ז שבין העשה ובין הלאו נאמרו על הציבור במלחמה, ועל היחיד בכל מקום, ומש"כ שעובר רק כשאין סכנה איירי שלא במלחמה, כמ"ש הגרי"ז.

קריאה לשלום במלחמת סיחון ועוג

הרב עובדי' לוינגר

דברים כ' י', כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, ופירש"י במלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות, בפשוטו כונת רש"י, שבמלחמת מצוה שבא"י אין קוראין לשלום, שזהו מצות לא תחיה כל נשמה, אולם הרמב"ן כתב דגם במלחמת ז' אומות קוראין לשלום וכן הוא דעת הרמב"ם פ"ו ממלכים הל"א, והנצי"ב כאן כתב דגם רש"י מודה בזה, אלא דיש תנאי בשלום שיתנו עליהם מס ועבדות וז' מצוות ורש"י מיירי במס ועבדות בלא קבלת מצוות וזה אסור בא"י, והרמב"ן בתו"ד הוכיח שקריאת שלום מותרת גם בא"י ממה שקרא משה רבינו לשלום עם סיחון מלך האמורי שהוא מז' אומות כדכתיב במדבר כ"א כ"ב, ולכאור' צ"ע הרי שם משה רבינו אמר לו אעברה בארצך ולא דרש ממנו מס ועבדות ובודאי לא קבלת מצוות וא"כ איך אפשר לומר שנתקיים בזה דין קריאת שלום וא"כ הדרא קו' לדוכתיה למה לא קיים משה רבינו הדין דלא תחיה כל נשמה, וביותר קשה, שהרמב"ן במדבר ל"א כ"ג כתב דבמלחמת סיחון ועוג היה מותר קדלי דחזירי כדין מלחמת מצוה הרי שהיה בזה חובת מלחמה ואיך רצה משה ליפטר בקריאה לשלום.

וי"ל בזה לפימש"כ האחרונים [יעוין במקד"ד סי' נ"ה או' א' ד"ה ועבר, וכ"כ בראש דוד להיחיד"א פ"י ואתחנן וישועות מלכו בריש הל' תרומות - ציינם הרב אותנה בס' פרשת דרכים דרוש ח"ן] דמה שעבר הירדן נתקדשה בקדושת א"י הוא רק לאחר שהארץ נתקדשה אבל קודם לזה היה דין עבר הירדן כדין חו"ל ומה"ט נכנס משה לארץ סיחון ועוג ולא היה בזה ביטול לשבועת הקב"ה כיון שאכתי לא היה לזה דין א"י עד שכבשו את א"י עצמה, ולפ"י י"ל דעדיין לא חל האיסור לא תחיה כל נשמה על סיחון ועוג כיון שאכתי אינו א"י ודין כדן הערים הרחוקות שמותר קריאת שלום, והנה, בעלי התוס' והרא"ש והחזקוני בדברים ב' כ"ו עמדו על הקו' למה קרא משה לשלום אצל סיחון ולא אצל עוג, וכתבו לבאר, שרוב ארץ סיחון היתה משל עמון ומואב משא"כ ארצו של עוג היתה של רפאים שנאמרה בהבטחה לאברהם ואין קורין לשלום לעממין, ולכאור' צ"ע הרי ארץ סיחון גם מה שכבש מעמון ומואב חייבין במעשר כמבוי בתוס' יבמות ט"ז א' וב"ב נ"ו א' הרי שהוא חלק מא"י שחל ע"ז דין האמורי וא"כ חל עליו גם דין לא תחיה כמש"כ הרמב"ן ומאי שנא ארץ עוג שהיא רפאים [והוא החוי כמבוי ברשב"ם ב"ב שם] מארץ סיחון שהיא אמורי,

ונראה, שדין לא תחיה לא היה כאן בכלל כיון שאכתי לא היה לזה דין א"י ולא חשיב שמניח אומות בא"י, וכמשנ"ת, וה"ה בארץ עוג לא היה בזה איסור לא תחיה וכו"ל, אולם אכתי היה מצות כיבוש הארץ ומצד זה היה אסור לקרוא לשלום בלי מס ועבדות שהרי מבטל בזה את מצות הכיבוש וזה כונתו שאין קורין שלום לעממין היינו בלא מס ועבדות כיון שמתבטל בזה מצות הכיבוש, ולכן אצל עוג שהיתה ארצו בכלל ההבטחה היה בזה מצות כיבוש ולכן לא קרא לו לשלום משא"כ אצל סיחון לא היה אצלו מצות כיבוש כיון שהיא לא היתה בכלל ההבטחה רק שנעשה אח"ז לארץ האמורי ולכן היה מותר לקרוא לשלום,

באופ"א י"ל שגם בדין לא תחיה חלוק סיחון מעוג, דחלק עמון ומואב של סיחון רק אחרי הכיבוש חל עליו דין א"י כיון שאינו עצמו מהארץ המובטחת ולכן היה מותר להחיותם שם דכל זמן שלא נכבש אינו א"י ורק אחרי שנכבש ונעשה חלק מא"י חל בו דין לא תחיה ולכן היה מותר לקרוא לשלום משא"כ ארץ עוג שהיא מהארץ המובטחת בזה הרי כבר עתה חל בו דין לא תחיה ואסור לקרוא לשלום.

הרב צבי רותן

כתב הרמב"ם בהל' מלכים פ"ז הל' א' אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת הרשות ממנין כהן לדבר אל העם בשעת מלחמה ומושחין אותו בשמן וזה הוא הנקרא משוח מלחמה, שני פעמים מדבר משוח מלחמה אל העם, אחת בספר בעת שיוצאים קודם שיערכו מלחמה ואמר אליהם מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו כשישמע דברי יחזור מעורכי המלחמה וכו', בד"א שמחזירין אנשים אלו מעורכי המלחמה במלחמת רשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפי' חתן וכלה מחופתה.

והקשה הראב"ד על לשון הרמב"ם בתחילה אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות ממנין כהן לדבר אל העם דלענין מלחמת מצוה הוא רק לענין אל ירך לבבכם אבל לענין שאר החוזרים מעורכי המלחמה לא נאמר אלא למלחמת רשות אבל למלחמת מצוה לא דכוונתו דלענין מלחמת מצוה הכל יוצאין אפי' כלה מחופתה וא"כ אין הכרזה כלל לעורכי המלחמה וכל כוונת הרמב"ם הוא רק לענין ההכרזה שאל ירך לבבכם.

עוד יש לעיין בדברי הרמב"ם בפ"ג בהל' שמיטה ויובל ה"י דשבת לוי לא נוחלים בארץ כנען וכן מזהירין שלא יטלו חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים שנאמר לא יהיה לכהנים חלק ונחלה עם ישראל ובביזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו וכו' ולפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ומקשים האחרונים דהרי מלחמת ז' עממים הרמב"ם כתב בהל' מלכים פ"ה ה"א דהוי מלחמת מצוה ולמלחמת מצוה הכל יוצאין אפי' חתן וכלה מחופתה וכ"ש שיוצאים לווים וא"כ אמאי אין להם חלק ונחלה עם ישראל.

וביותר מצינו בגמ' בקידושין דף כא. כהן מהו ביפת תואר וכן בגמ' בסוטה דף מ"ד דכהן המאמר אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיטו זהו הירא ורך הלבב ורואים שיוצאים כהנים למלחמה וא"כ אף לויים יוצאים למלחמת מצוה ואמאי אין להם חלק בנחלה עם ישראל.

ונראה לבאר הדברים עפ"י החינוך במצוה תכ"ה בענין מלחמת ז' אומות כתב דנוהגת מצוה זו בזכרים ובנקבות בכל מקום ובכל זמן שיש כח בידיו להרגם וכו' ועובר ע"ז וכו' ובא לידו אחד מהם ויכול להורגו מבלי שישתכן בדבר ולא הרגו ביטל עשה זו מלבד שעבר על לאו שנאמר עליהם לא תחיה כל נשמה. וכתב המנח"ח שאף שנשים לאו בני מיעבד מלחמה ניהו מ"מ הכל יוצאים למלחמת מצוה אפי' חתן וכלה מחופתה. והקשה על דברי החינוך דאמאי כתב דאם יכול להורגו מבלי שישתכן מחוייב להרוג אבל אם יש חשש שישתכן אינו מחוייב והרי הוי מצות מלחמה ובכל מלחמה יש סכנת נפשות ומ"מ מצוה להלחם בהם וא"כ חזינן שהתורה רצתה שיהרגו אף שיש סכנת נפשות.

ותירץ הגרי"ז (בסוף פרשת בשלח) שיש מצות מלחמה ובזה אין משגיחין כלל בפיקוח נפש דזהו מצות מלחמה אך יש עוד מצוה על היחיד שהחרם תחרימם ובזה אין מצוה להכנס לסכנת נפשות והוי כשאר מצות ולכן כתב החינוך דרק היכא שיכול להורגו מבלי להסתכן מחוייב, עכ"ד הגרי"ז.

ולפ"ז שייך לומר שאף שנשים מצוות במלחמת מצוה אין הכוונה שמצוות להלחם דהא נשים לאו בני מלחמה אלא כיון שיש חיוב לכל יחיד ויחיד החרם תחרימם ולהרוג את הז' אומות מדין מצוה זו מוטל אף על הנשים לצאת למלחמת מצוה ונפ"מ דנשים פטורות מעשיית מלחמה דאם יהיה סכנת נפשות יהיו פטורות מלהרוג דזה הוי רק דין במלחמה ואולם במלחמת רשות אין נמצאים כלל במלחמה רק מצווים לספק מים ומזון לאנשי המלחמה אבל במלחמת מצוה חייבים להמצא עם אנשי המלחמה ולסייע בידם בעת המלחמה דבר שאין בו סכנת נפשות.

ואם כנים הדברים א"ש היטב דברי הרמב"ם דאף במלחמת מצוה יש ענין של הכרזה, והיינו שההכרזה לא בשביל לפוטרום ממלחמה אלא דהרי הם בבונה בית ומאמר אישה כנשים במלחמת מצוה שאין חייבים לסכן עצמם בסכנת נפשות, ובה מיושב ג"כ דאף שבת לוי כל חיובו הוא רק לסייע במלחמה ולא שנלחמים בפועל ולכן לא נוטלים חלק ונחלה עם ישראל ודברי הגמ' בכהן שיוצא למלחמה הכוונה שיכול לצאת אף להלחם ולא הוי פטור רק כרשות.

הרב משה חיים לייטער

כתב הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל, פ"ג, ה"ב וז"ל: "לפיכך הובדלו (שבת לוי) מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם שני (דברים לג, יא) "ברך ה' חילו", ע"כ. וצ"ב שהיינו מצינו פעמים רבות ששבת לוי אכן עסקו במלחמה ולכאו' דלא כהרמב"ם:

א) לוי נלחם יחד עם שמעון אחיו בעיר שכם אחרי שנתחלה דינה כמבואר בפ' וישלח פרק לד.

ב) בחטא העגל נלחמו שבת לוי כמ"ש (שמות לב, כו-כח) "ויאמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי. ויאמר להם... שימו איש חרבו על ירכו... והרגו איש את אחיו... ויעשו בני לוי כדבר משה ויפל מן העם... כשלשת אלפי איש".

ג) כשחזרו המרגלים מלתור את א"י והוציאו דבה על הארץ נתייאו ישראל ובקשו לחזור למצרים שני "ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרים" (במדבר יד, ז) וכ' רש"י בתהלים (ק"ח, ד) ששבת לוי נלחמו בישראל כשאמרו דברים אלו.

ד) כשמת אהרן הכהן ונסתלקו עניי הכבוד ובאו הכנענים להלחם בישראל, חלק מבני ישראל חזרו לאחוריהם שמונה מסעות כדי לחזור למצרים, ובני לוי רדפו אחריהם להחזירם, והרגו מהם שבע משפחות כמבואר ברש"י פ' פינחס (כו, ג).

ה) החשמונאים שהם משבט לוי בזמן בית שני נלחמו נגד היוונים, וכבר נתנבא משה רבינו על מלחמה זו בברכתו לשבת לוי בפ' זאת הברכה (לג, יא) "ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומו" ומפרש רש"י שם שהכוונה למלחמת החשמונאים.

וכן מצינו שפנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נלחם נגד זמרי בן סלוא (סוף פ' בלק). [ובענין אם הכהנים יוצאים למלחמה, כבר כ' בזה זקני ברשות בית דוד סי' לח יעו"ט].

והלא דבר הוא, שדוקא שבת לוי, שאין דרכם לערוך מלחמות כשאר ישראל כדברי הרמב"ם נטלו יוזמה פעמים רבות לפתוח במלחמות וגם הצליחו, הרי שראויים הם למלחמה.

ושמעתי בביאור הדבר, דהנה כל המלחמות שהלויים נלחמו בהם היו מלחמות למען כבוד ה' ותורתו. במלחמת שכם נאמר (בראשית לד, ז) "כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב" (ושם לא) "הכזונה יעשה את אחותינו", וע"ע יב"ע (לד, לא) וב"ר. הרי שנלחמו על חילול כבוד אחותם ומשפחתם, שזה כבוד ה' כי עם ה' המה. בחטא העגל נאמר "מי לה' אלי", ונאספו כל שבת לוי לקנא לכבוד ה' כשהרגו את כל עובדי העגל ודנו אותם בסייף כמ"ש 'והרגו איש את אחיו, עי' רש"י פסוק כ ד"ה 'וישק'. כשאמרו ישראל נתנה ראש ונשובה למצרים אחרי חזרת המרגלים נלחמו בני לוי נגדם, ורש"י בתהלים כתב עה"פ (ק"ח, ד) "יאמרו נא יריא ה'" שאלו בני לוי שנאמר עליהם ויאספו אליו כל בני לוי, וכן נלחמו באלו שנתנו ראש לשוב מצרימה במעשה המרגלים וכנ"ל, הרי מבואר ברש"י דמה שנלחמו בישראל הוא מצד היותם יריא ה' וקנאו לכבודו. כמו כן נלחמו שבת לוי בבני ישראל כשרצו לחזור למצרים אחרי מיתת אהרן כשנסתלקו עניי הכבוד והכל מצד שהיו יריא ה'. וכן החשמונאים נלחמו כנגד היוונים בגלל שרצו להעבירם מחוקי התורה. וכן על פנחס נאמר "בקנאו את קנאתי".

ודוקא משום שכל מלחמות שבת לוי היו על עניני רוחניות לא רצתה התורה ששבת לוי יעסקו במלחמות רגילות, אלא שיהיה כל כולו קדוש לה', וכן במלחמותיו יהיה כולו קדוש לה'.

ואולי לזה רמז הרמב"ם בלשונו "שבת לוי לא עורכין מלחמה כשאר ישראל", דהיינו שאינם נלחמים כשאר ישראל לצורך הרחבת הגבולות והגנת הארץ וכדומה, אלא מלחמותיו הם סוג אחר של מלחמות למען ה' ותורתו גרידא, וזהו שסיים שם 'אלא הם חיל ה' שנא' 'ברך ה' חילו', דגם כשהם נלחמים זה בתור חיל ה', שנלחמים על ענינים רוחניים, שלא כשאר ישראל שנלחמים על חבלי ארץ והגנת הארץ. וגם מדוייק לפ"ז מש"כ אח"כ "ולא נוחלין ולא זוכין" ולא כתב כשאר ישראל כדלעיל בעריכת מלחמה, כי בדברים אחרים כמו נחלה וזכייה אין שבת לוי שייך לזה כלל, משא"כ במלחמה גם שבת לוי שייך, וכנ"ל, אלא שמלחמותיהם אינן כשאר מלחמות ישראל, אלא למען ה' גרידא, וזהו 'לא עורכין מלחמה כשאר ישראל'.

והנה במלחמת מדין כתוב (במדבר לא, ג-ד) "וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין, אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא", ופי' רש"י "לכל מטות ישראל, לרבות שבת לוי", ע"כ. [אמנם מקור דברי רש"י בספרי, והגר"א שם גורס **הוציא** שבטו של לוי]. וצ"ב מאי שנא מלחמה זו ששבת לוי נשתתף בה משאר מלחמות שלא השתתף בהן. ולמש"נ מובן שכיון שאופי מלחמה זו היא 'לתת נקמת ה' במדין' לכן גם שבת לוי שייך למלחמה כזו כי חיל ה' הם. ולפי כל הנ"ל יש מקום לומר ששבת לוי יוצאין לכל מלחמת מצוה, ודנו בזה האחרונים ברמב"ם הל' מלכים פ"ז ה"ח. [ראה בס' המפתח שם].

מדי מלחמת מצוה

כ' רש"י בעירובין (יז. ד"ה למלחמת הרשות) סתם מלחמת רשות ממלחמת יהושע ואילך, שהיא היתה מלחמת מצוה. וכן בריש סנהדרין (ב. ד"ה במלחמת הרשות - כל מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע שהיתה לכבוש את ארץ ישראל. ומבואר שיטתו **דרק מלחמת כיבוש א"י נחשבת מלחמת מצוה.** [ויסוד החילוק עיין בסוטה ספ"ח (מד): דמלחמת יהושע חובה, ומלחמות בית דוד לרווחה רשות].

אך הרמב"ם בפיה"מ לסנהדרין (פ"א מה) כ' "מלחמת מצוה היא מלחמת עמלק ושבעה עממין בלבד". וכ' הערול"ג דפליג על רש"י לגבי מלחמת עמלק, דלרש"י רק המלחמה לכבוש את הארץ היא מלחמת מצוה. וע"ש מה שחילק לדינא לד' רש"י בין מלחמת עמלק למלחמת אר"י. ובעינים למשפט כ' דודאי לרש"י מלחמת עמלק בכלל מלחמת מצוה.

אכן בהל' מלכים (פ"ה ה"א) הרחיב הרמב"ם יותר וכ' איזו היא מלחמת מצוה, זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מצר שבה עליהם. [ומלחמת הרשות היא להרחיב גבול ישראל, ולהרבות בגדולת המלך]. וע"ש מפיה"מ.

ועי' בלח"מ דמבואר שעזרת ישראל מצר שבה עליהם הוא דוקא כשכבר בא, אבל אם נלחם להגן שייראו ממנו ולא יבאו, זו מלחמת רשות [וזה מ"ש הרמב"ם להרבות גדולת המלך ושמעון], ועי' חזו"א עירובין ק"ב (ו). ובה יישב הקרן אורה בסוטה (מד): דלא תקשי על הר"מ ממסקנת הגמ' שם דמלחמה כדי שלא יבואו גויים עליהם היא מלחמת רשות, דזהו דוקא לפני שבאו, אבל אחר שבאו היא מלחמת מצוה.

ויש לברר בגדר "מלחמת מצוה" אם משמעות הענין שיש מצוה להלחם, או"ד שהמלחמה היא היכי תמצוי לקיום מצוה. ועי' אור שמח פ"ז ה"ב דמלחמת מדין חשיבא מלחמת מצוה, מכיון שהיו מצויים על פי ה' להלחם, ולפ"ז המצוה היא בעצם המלחמה, ולכן מלחמת מדין ג"כ בכלל אע"פ שלא נתקיים בה א' מג' הגדרים הנ"ל, דאינה כיבוש אר"י וגם לא הצלה.

אכן בפשטות ד' הראשונים נראה כאידך גיסא, ולכנשי הרמב"ם סדגם עזרת ישראל מצר בכלל, מכיון ד"מלחמת מצוה" ענינה היא **מלחמה לקיום מצוה**, כלומר דבמלחמת יהושע המצוה היא הריגת ז' עממין (כדלק), ומלחמת עמלק לקיום מצות מחיית עמלק, ועזרת ישראל מצר היא מצות הצלת נפשות, ולכן הוא דוקא כשכבר באו עליהם, כנ"ל. [ויתכן דתתישב בזה תמיהת הכס"מ בה"א אמאי לא נקראו מלחמת חובה].

ובמלחמת מצוה הכל יוצאין אפי' חתן וכלה כדתנן בסוטה מד:, אבל תלמידי חכמים אינן יוצאין, כמבואר בסוטה י. שעל זה נענש אסא.

מלחמת יהושע

בדברי רש"י בסנהדרין (ב.) משמע דהטעם שמלחמת יהושע היא מלחמת מצוה משום "שהיתה לכבוש את ארץ ישראל". וכן מוכח לשון הגמ' בסוטה מד: אמר רבא מלחמות יהושע **לכבוש** דברי הכל חובה. (ועי' מרחשת ח"א כב שביאר הטעם דנקט לכבוש ולא מצות החרם תחרימים).

וברמב"ם משמע שעיקר מצותה היא איבוד ע"ז והריגת ז' עממין, שכי' בסה"מ (מ"ע קפז) "ובאר לנו בהרבה כתובים שסבת זה כדי שלא נלמוד מכפירתם, והנה באו כתובים רבים לזרז על הריגתם ולחזק בזה ומלחמתם מלחמת מצוה".

ולפ"ז י"ל בגדר מלחמת מצוה הנ"ל דכ"א בשיטתיה אזיל, דדוקא הרמב"ם דהמצוה ענינה איבוד ע"ז ועובדיה יש לכלול בה גם את מלחמת עמלק, אבל לרש"י הא אינו שייך לכיבוש אר"י, כלל, וא"כ אין בה את קיום מצות המלחמה.

ועל מלחמת כיבוש אר"י נצטוונו בעשה ובלא תעשה. העשה בפר' ואתחנן (זב), "ונתנם ה' אלקיך לפניך והכיתם, **החרם תחרימם אותם**", [וכן בפר' שופטים (כז), **כי החרם תחרימם**]. ונמנה ברמב"ם עשה קפז - שצונו להרוג שבעה עממין ולאבדם... והוא אמרו ית' החרם תחרימם, וכן בחינוך (תכה) - מצות הריגת שבעה עממין.

והלא תעשה בפר' שופטים (כטז), **"לא תחיה כל נשמה"**. וכאן נמאו החינוך (תקכח) - שהוזהרנו בלא תעשה שלא נחיה משבעה עממים בכל מקום שנמצאם... ועליהם נאמר לא תחיה כל נשמה... וכן בסה"מ (ל"ת מט) - שהוזהרנו מהחיות איש משבעה עממין כדי שלא יפסידו בני אדם ויסיתום לע"ז, והוא אמרו לא תחיה כל נשמה. והריגתם מצות עשה כמו שביארנו במ"ע במצוה קפז.

ומלבד הנ"ל נאמר בפר' שופטים (כא), עוד לאו שלא לפחד מפני האויב במלחמה, ויתבאר לק' בס"ד בענין לא תערוץ.

[ובמלחמת הרשות ישנן בפר' עוד ב' מצוות - משיחת כהן למלחמה (חינוך תקכו), ובכלל זה דיבור השוטרים (כ-ה, ט), ומצות דיני הכיבוש (חינוך תקכו) כי תקרב אל עי... והכית את כל זכורה וגו' (כ-י, טו). ובמצות קריאה לשלום נחלקו הראשונים אם היא גם במלחמת מצוה, עי' לק].

גדר מצות הריגת ז' אומות

לשון הרמב"ם בסה"מ (קפז) "ואנחנו מצוים לחטט אחריהם ולרדפם בכל דור ודור עד שיכלו ולא ישאר מהן איש". משמע דאינו תלוי במלחמה לכיבוש אר"י. [וכ"מ בהל' מלכים (פ"ה ה"ד) "וכל שבא לידו אחד מהן ולא הרגו, הרי זה עובר בל"ת שני לא תחיה כל נשמה" וע"ש דלא כ' עובר בעשה ול"ת, ועי' באר מרים]. והטעם דדוקא עובדי ע"ז אלו מצוה לאבדם מבואר שם בסה"מ (בתחילת דבריו) "שהם **שורש ע"ז ויסודה הראשון**".

ועי' בחינוך (תכה) שכ' להרוג שבעה עממים המחזיקין בארצנו טרם כבשנו אותה מהם, והם הכנעני והאמורי וכו', ולאבדם בכל מקום שנמצאם. ומבואר דחייב הריגת ז' עממין הוא **בכל מקום**, ומשמע דאינו מצד כיבוש א"י אלא דין הריגה על הז' אומות משום המצוה לאבדם.

אך רש"י בסוטה (לה: ד"ה וכתבו) כ' שלא נצטוו להחרים את אותם מז' עממין היושבים חוץ לאר"י, "אלא אותן שבתוך גבולם נצטוו להחרים כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלים" ע"ש החילוק. ז"א דלדבריו אין דין מיתה בעצם על ז' אומות [מחמת היותם עובדי ע"ז], אלא דמתוך מצות כיבוש אר"י יש להחרים את כל היושבים בה, והביאור לפ"ז דתכלית המלחמה וגדר הכיבוש אינו קנין הארץ, אלא טהרתה מעובדי ע"ז.

והנה יעייין בסה"מ שהרמב"ם בדרכו למנות המצוות כסדר עניינן, כ' את המ"ע אחרי מצוות הבי"ד, בין מצוות המלחמה וחלוקת הארץ. אבל את הל"ת מנה בתחילה (מט) אחרי מצוות האמונה בין המצוות של הרחקת ע"ז. ויתכן לפ"ז דאיכא לתרוויהו, והיינו דהמ"ע היא עצם המלחמה וכיבוש אר"י, והל"ת הוא איבוד ז' אומות מהעולם כדי שלא יפסידו בני אדם ויסיתום לע"ז".

ועי' רמב"ן ס"פ עקב (יא,כד) דבפס' מן המדבר וכי' יהיה גבולכם נאמר שאתם חייבים לכבוש ולאבד משם העמים כמ"ש (יא,כג) וירשתם גוים גדולים ועצומים מכם, ולעקור ע"ז ומשמייה כמ"ש (ז, כה) פסילי אלהיהם תשרפון באש. ומבואר דבדין הכיבוש איכא ב' חייבים, איבוד העמים ועקירת ע"ז.

לא תערוץ

כ' החינוך (תקכה) שנמנענו שלא לערוץ ולפחד מן האויבים בעת המלחמה ושלא נברח מפניהם, אבל **החובה עלינו להתגבר כנגדם ולהתחזק ולעמוד בפניהם**, וע"ז נאמר "לא תערוץ מפניהם".

והנה פס' זה נא' בפר' עקב (ז,כא), אך החינוך מנה מצוה זו בפר' שופטים, וי"ל דהוא משום הפר' שנא' כאן בדברי המשוח מלחמה אל העם שעיקר אזהרותיו שלא יראו, וכן בדברי השוטרים מי האיש הירא וכו'. [וכ' החינוך דנכפלה המניעה באמרו (גכב), לא תיראום. ועי' בסה"מ נח שנכפל הציווי בזה הענין הרבה. וגם בפר' נא' "לא תירא מהם"].

והרמב"ם בהל' מלכים (פ"ז ה"טו) כ' איסור זה עה"פ הנ"ל (כח), מי האיש הירא ורך הלבב. וכ' עוד ויפנה מכל דבר למלחמה, וכלהמתחיל לחשב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו, עובר בלא תעשה, שנאמר (כג), **אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם**... ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו ה"ז כמי ששפך דמי הכל שנא' (כח), **ולא ימס את לבב אחיו כלבבו**.

אך הרמב"ן בהשגות על סה"מ (ל"ת נח) כ' דפס' אלו (לא תערוץ, לא תיראום) הם הבטחה ולא מצוה, וראייתו מאמירת השוטרים מי האיש הירא ורך הלבב, דאם הוא מל"ת שלא לפחד, יש לכפותו לקיים המצוה ולא לפוטרו מקיומה בשליחתו מהמלחמה, עי"ש. [וכ' הרשב"ץ בזהוהר הקיץ (שיז) דלהרמב"ן איכא כאן לאו אחר במקומו, שאסור לירא ורך הלבב להכנס למלחמה שלא ימסלבב אחיו].

והרמב"ן עה"ת כאן הביא שהבה"ג עשאו מצות ל"ת שלא ימנע מלשוב, שלא ימס את לבב אחיו. והיינו כד' הרמב"ם אבל הוא לא ס"ל הכי כנ"ל. [ועי' בבכור שור ב' פ"י אם הוא חלק מאמירת השוטרים הוא שהוא טעם]. ועי' מנ"ח (תקכו), שהירא ורך הלבב מסביר מחוייב לשוב כדי שלא ימס. ולהנ"ל תליא בפלוג' הראשונים אם הוא רק סברא או שעובר בל"ת אם אינו שב.

ועי' קה"י (סוטה סי' ו' ובברכ"פ שופטים) שחקר אם הוא מחיוב בטחון לבטוח בה' שינצל, או שהוא חיוב מסי"נ למסור עצמו למלחמה לקדש ש"ש. וכ' דמוכח שאינו בטחון שהרי מכריזים מי האיש אשר וכו' פן ימות במלחמה, הרי שאינו בטוח שלא ימות. אך מאידך בל' הרמב"ם (שם) "ישען על מקוה ישראל" משמע דקיום החיוב הוא ע"י הבטחון בה'. וביאר דיש ב' עניני פחד, דאם ירא מצד ספק סכנה שיש בד"כ אינו בכלל האיסור, אבל אם ירא מתוקף האויב ומשער שלא יוכלו לנצח אותו וכו', בזה האיסור דלא תערצו.

קריאה לשלום

כתיב (כ"ז) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום. ואי בספרי (ס) במלחמת הרשות הכתוב מדבר. ומצינו דנחלקו בזה הראשונים, דרש"י כתב **במלחמת הרשות** הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה... [וביאר בעמק הנצי"ב דבמלחמת מצוה אין קריאה לשלום עם המתנת ב' ימים, אך מ"מ יש קריאה לשלום כמו שעשה יהושע שהודיע מקודם ותו לא].

אבל הרמב"ן כתב דקריאת השלום היא **גם במלחמת מצוה**, שהרי מצינו שמשא קרא לשלום לסיחון מלך האמורי שהוא מז' עממין, [ולשי רש"י כ' בהעמ"ד שהיה רק לשעה, עיי"ש]. ולדבריו צ"ל דמ"ש בספרי שבמלחמת הרשות מדובר, לא איירי על הקריאה לשלום אלא על ההמשך שהנשים והטף תבזו לך, משא"כ בז' עממין שגם על הנשים והטף נא' החרם תחרימם וחייבים מיתה]. וכ"ד הרמב"ם בפ"ו ה"א כ' שהוא גם במלחמת מצוה. וכ"כ הסמ"ג (ק"ח) "מ"ע לקרוא אפילו לשבעה עממים לשלום".

ועוד ראה מיהושע (יא, יט) שנאמר "לא יתה עיר אשר השלימה עם בני ישראל", ועי' רלב"ג שם שזה מורה שאפילו ז' עממים, אם השלימו עם ישראל היה מחוייב להם שלא יהרגם. והראשונים (רמב"ם ה"ה, רמב"ן, רלב"ג) הביאו שמפורש כן בירוש' (שביעית פ"ו ה"א), שקיים יהושע **הפרשה הזו** שבכל מקום שהיה הולך לכבוש היה שולח אגרת שמי שמבקש להשלים יבא וישלים, או ללכת או להלחם. אכן דעת הראב"ד (פ"ו ה"ה) דמה ששלח יהושע להשלים היה דוקא לפני שעברו את הירדן, אבל לאחר מכן אין מקבלין אותן. וזו ש"י רש"י.

וכי בעמק הנצי"ב דאף לשי' הרמב"ן היינו דוקא שיבואו מעצמם למחנה ישראל לבקש שלום.

גדר הלאו דלא תחיה כל נשמה

במחלוקת הנ"ל תליא גדרי לא תחיה כל נשמה, דלשיטת רש"י אסור לקרוא לשלום במלחמת ז' אומות כיון שיש ל"ת דלא תחיה כל נשמה. אבל לשי' הרמב"ם והרמב"ן, אם השלימו וקבלו שבע מצוות אין הורגין מהן נשמה ועליהם נאמר "היו לך למס ועבדוך" (פרטי הדין עי' ברמב"ם פ"ו ה"א).

וכן מבואר בתוס' סוטה לה: (ד"ה לרבות) דלא תחיה נאמר רק לאחר שהתחילו במלחמה, אבל קודם שהתחילו אפי' כנענים שבתוך א"י יכלו לחזור בתשובה, ואז אין נהרגים, [ולכן קיבלו את רחב].

ועיי"ש בסוטה דקאמר ר"ש הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן. [ומשמע כשי' הרמב"ן]. אכן רש"י שם (לשיטתו) פירש שהוא באותם מז' אומות שיושבים מחוץ לאר"י, עיי"ש. וע"ע לק'.

איך מותר עבד כנעני

כתיב בפר' בהר (כה,מד) "ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבותיכם מהם תקנו עבד ואמה". ופי' רש"י אשר סביבותיכם - ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה. והיינו לשיטתו כנ"ל דבתוך אר"י לא שייך להחיות כנענים.

אכן יש להקשות דלדעת ר' יהודה בסוטה (לה:): לא תחיה כל נשמה נאמר גם על כנענים שבחול, עיי"ש בגמ' דמ"ש ושבית שביו לרבות כנענים שבחול הוא כר"ש. וא"כ לשי' רש"י אליבא דר"ז **אין מציאות** של גר תושב ועבד כנעני שהם כנענים כלל, דבכולן נצטוו להחרימם, גם בחול.

ועי' רש"י בקידושין כב: (ד"ה שדה) שכ' כל עובדי כוכבים ככנענים משנמכר לעבד, אלא שכל עבדים **נקראין על שם כנען** משום דכתיב ביה עבד עבדים יהיה לאחיו. עכ"ל. וכעיי"ו בשיטה ל"ג למי (שם) עבד כנעני פ"י גוי אחד משאר האומות **חוץ משבעה עממין** שמכר עצמו לישראל או שנשבה וקנאו ישראל, וקראו כנעני ע"ש שנקרא כנען עבד. ע"כ. ולפ"ז איה"נ [לר"ן] דעבד כנעני אינו "כנעני" אך ל"ק דמ"מ נקרא ע"ש כנען. [ועי' מאירי דכל האומות נקראו בהשאלה ע"ש כנעניים].

והמהר"י בירב (קידושין כב:): הק' כן להדיא, היאך מותר לקנות עבד כנעני **והכתיב לא תחיה כל נשמה**. ותי' דלכן פי' רש"י דכל האומות נקראו כנענים. [ועיי"ש דיש עוד אופן כגון שהאב מאומה אחרת והאם כנענית. ובשיטה לנ"ל שם כ' דאיכא דאמרי כגון גבעוני או א' מהאומות שלא הורשו ישראל להורגם].

אמנם כ"ז לשי' רש"י, אבל לשא"ר מצינו למימר דהם מז' אומות שפתחו לשלום, [וכ"כ המהר"ב שם]. וכן מפורש במאירי (שם) שא"צ למה שנתחבטו רבים בעבד כנעני היאך אפשר לקיימו והלא הוא בכלל לא תחיה כל נשמה, דהוא באותן שהשלימו וקיבלו שבע מצוות, עיי"ש שהאר"י.

הרב יעקב הירשמן

א. בדין המשנה (סוטה מ"ד ב'), במלחמת מצוה שיוציא אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה, היה אפשר לפרש הכוונה דאיירי בזמן שצריכין לעזרתם לנצחון המלחמה. ואם לא יבואו לעזור זה פיקוח נפש, ולכן במקום פיקו"נ חייב לעזור אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. ומסתבר לפרש כך, דאם אי"ז פיקו"נ למה נוציא חתן מחדרו. ומק' החזו"א (סוף עירובין סק"ג) שאם זה הפירוש בחתן מחדרו: **פשיטא דבשביל פקוח נפש והצלת העם כולן חייבין** ומאי קמ"ל המשנה. ומבואר שם בדבריו עוד קושיא, דאם זה פיקו"נ אפי' במלחמת רשות נמי מוציאין חתן.

ב. החזו"א מוכיח מקושייתו חידוש בכוונת הדין דמוציאין חתן מחדרו: דבמלחמת מצוה אפי' בזמן שאין צורך אלא למספר מסוים [ואפשר לקחת אנשים אחרים] היה **רשות** ליקח חתן מחדרו, שאין להחזירים שום זכות במלחמת מצוה, עכ"ד. והיינו דבאמת אפשר להתחשב בחתן ולקחת אנשים אחרים למלחמה, דמספיק סכום מסוים של אנשים, רק היות וזה מלחמת מצוה יש "היתר" לקחת גם אותו. ומעתה מיושבים ב' הקושיות, דשפיר יש חידוש שרש"י להוציא חתן מחדרו אף שאפשר להביא במקומו אנשים אחרים ולהצליח בלעדיו, וא"ש דבמלחמת רשות אין מוציאין דהרי שייך להצליח בלעדיו ואי"ז פיקו"נ.

ולכאורה אין מובן הכרח החזו"א לחידוש, דיש לפרש החידוש דהוצאת חתן במלחמת מצוה, דאיירי שמלפני שנכנסים למלחמה זו, יודעים שא"א לנצח בלי חתן מחדרו, וסד"א שאסור לצאת למלחמה אף שהמלחמה בעצמותה היא מצוה - מ"מ היות וא"א לנצח בלי חתן, לא נכנסים לזה, [וכמש"כ החזו"א עצמו על מלחמת הרשות], ומחכים עד שיהיה מספיק אנשים ראויים לצאת למלחמה, קמ"ל דהיות שזה מלחמת מצוה נכנסים לזה על מנת כן שיוציאו החתן. וצ"ע.

ג. הנה הלשון "חתן מחדרו וכלה מחופתה" מקורו מהפסוק ביובל (ב' ט"ז) "יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה". וכתב על זה בחזון יחזקאל (על התוספתא סוטה פ"ז ב"ז בסופו בחדושים) בזה"ל: ואולי יש לדייק מזה שכתב קרא יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה ולא כתב איפכא "יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה", דהיינו דוקא מחדרו לאחר שבעל בעילת מצוה ("מחדרו" היינו מחדר משכבו) ואינו עוד בדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, אבל בצאתו מחופתו בטרם בעל בעילת מצוה, יש לו דין עוסק במצוה ופטור מכל מצות כדאיאתא בסוכה (דף כ"ה ע"א) וכתובות (דף ו' ע"ב). אבל הכלה אפילו קודם שנבעלה בעילת מצוה אינה בדין עוסק במצוה פטור לפיכך הולכת ישר מחופתה לתפלה (כמו שם ביובל) או למלחמה להספיק מים ומזון לבעליהן (עיין בהלכות מלכים פ"ז ה"ד בפירוש הרדב"ז שם) עכ"ל החזו"א.

והנה אם יציאת חתן מחדרו איירי בזמן שצריכים לעזרתם לנצח המלחמה, וזה פיקוח נפש, לא מתחיל חידושו של החזו"א שקודם בעילה פטור מדין עוסק במצוה, דמה שייך עוסק במצוה במקום פיקו"נ, ורק אחרי הנחת החזו"א דלא איירי בפיקו"נ אי"ז יש מקום לחידושו של החזו"א, ופשוט.

ד. והנה כוונת "כלה מחופתה" צריך ביאור שכן נשים אינן יוצאות למלחמה. ויש כמה פירושים, דיש מפרשים (הרדב"ז שם) שמכיון שהחתן יוצא למלחמה ממילא הכלה יוצאת מחופתה, דהיינו שאינה נוהגת ימי חופתה. ולפי"ז יש מקום לחידושו של החזו"א. אבל למאן דמפרש (הרש"ש) שהיא יוצאת לספק מים ומזון לחיילים, לכאורה ממילא כבר החתן לא עוסק במצוה אפי' קודם ביאה, דהרי הכלה הולכת ממנו כדינה היא שאינה עוסקה במצוה, ובדברי החזו"א נראה דגם לפירוש זה, קיים חידושו, וצ"ע. ויש לקיים דבריו גם לפירוש זה, דאיירי באופן שהכלה אינה ראויה לספק מים ומזון, דאז החתן לא יוצא כל זמן שהוא עוסק במצוה.

ה. בגמ' סוטה מ"ד ב' מבואר דמלחמת בית דוד לרווחה [פרש"י שנלחם בארם צובה להוסיפה על ארץ ישראל ובשאר סביבותיה להעלות לו מנחה ומס עובד] רשות, ויש להחזירים [המבוארים בפסוק ובמשנה שם] זכות לחזור. והחזו"א מצמצם היתר חזרתם למקרים בודדים ממש, וכדלהלן:

אם כבר נכנסו למלחמת הרשות: אם יש צורך באנשים שדינם לחזור [וכגון הירא ורך הלבב] לנצחון המלחמה, חייבין לבוא לעזרת אחיהם, ואפי' חתן מחדרו יוצא, אף שנכנסו מתחילה למלחמת רשות.

עוד מבואר בחזו"א על אופן זה, דהיות וכבר נכנסו למלחמת הרשות כבר ממילא שב הדבר למלחמת מצוה, ויש בו הדין (המבואר בגמ' שם) דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ויש להבין מזה שמה שאמרו דבמלחמת מצוה יש פטור של העוסק במצוה פטור מן המצוה, אינו דוקא **בשעת** המלחמה, דאז הלא לעולם יהי מצוה ולא משכח"ל רשות וכמש"כ החזו"א. אלא איירי **לפני** המלחמה שעוד לא נכנסו בפועל למלחמה, ועוסקים בתכנית המלחמה וכיו"ב, דאז אם זה מלחמת מצוה יש בזה פטור דעוסק במצוה פטור מן המצוה.

והנה לדברי החזו"א הללו יש לשאול היכא משכחת לה דין החוזרין, היות ולעולם בשכר נכנסו למלחמה הוי מלחמת מצוה, ומבאר החזו"א: **אבל מתחלה אין נכנסין למלחמת רשות אם אי אפשר להלחם בלעדי החוזרין**.

ומבאר החזו"א עוד אופן דמשכח"ל דין החוזרין: לאחר שנכנסו למלחמת רשות בחיל מסוים אם ראו שצריכים להוסיף חיילים אין לוקחים את אלה שנצטוו עליהם להחזירים בזמן שיש המספר הדרוש בלעד, ואע"ג דהשתא הם עולים עלינו ואילו מתחלה עלו אויבינו עלינו היתה נחשבת כמלחמת מצוה, מ"מ כיון שנכנסו למלחמת רשות מתחלה יש להחזירים זכותם, כל זמן שאפשר להלחם ע"י אחרים.

במשנה בסוטה דף מד ע"ב נאמר בד"א במלחמת הרשות דהיינו אז יש את הדין של החוזרים מן המלחמה אבל במלחמת מצוה הכל יוצאים אפילו חתן וכו' אמר ר"י במה דברים אמורים במלחמת מצוה אבל במלחמת חובה הכל יוצאים אפילו חתן וכו' ומבארת הגמ' א"ר יוחנן רשות דרבנן זו היא מצווה דרב יהודא דהיינו מה שרבנן אומרים רשות את אותו דבר מכנה ר"י מצווה ומצווה דרבנן זו היא חובה דרבי יהודא זאת אומרת שאין כאן מחלוקת מתי חוזרים ומי הם החוזרים כל המחלוקת בכינוי השמות מה שרבנן קוראים רשות ר"י קורא לזה מצווה ומה שרבנן קוראים מצוה ר"י קורא לזה חובה ורבא מוסיף לבאר כי במלחמת יהושע לכבוש את הארץ דברי הכל חובה והכל יוצאים מלחמות בית דוד להרווחה דברי הכל רשות וכל המחלוקת היא על מלחמה למיעוטי עובדי כוכבים דלא ליתי עלייהו ת"ק קורא לזה רשות ולכן אם הזדמן לו איזה מצווה אחרת שיעשה אותה כי אין את הפטור של עוסק במצווה פטור מן המצווה אבל לר"י שקורא לזה מצווה א"כ יהיה פטור מן המצווה.

יש הדנים לומר מדוע במלחמת הרשות כגון מלחמת בית דוד להרווחה לא יהיה את הדין של עוסק במצווה פטור מן המצווה הרי ההולך למלחמת דוד הולך מכח ציוויו של המלך א"כ מקיים ההולך את מצוות המלך מדוע אין הוא נחשב לעוסק במצווה על אף שאין המלחמה מצווה אבל ההמצאות במלחמה הוא משום המצווה של שום תשים עליך מלך ואפשר לומר כי ההליכה למלחמה היא כבר קיום כל המצווה אבל המעשה דהיינו בשעת היותו במלחמה אין זה נקרא עשית מצווה כי אין בכח המלך להפוך צורך של הרווחה למצווה ובספר מנחת קנאות שהקשה את הקושיה כתב שאולי הכוונה על המלך עצמו שאין לו מצוות שום תשים עליך א"כ אצלו הוי רשות גמור ויש לדון קצת דהרי המלך גם מוזהר לא לזלזל בדברי עצמו כי אז לא יהיה אימתך עליו א"כ גם הוא מצווה וגם לגביו הוי מצווה לפי שאלתו של המנחת קנאות.

ומבא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א בספר הערות לתרץ בזה דהנה ידוע שאם אמר לו אביו חלל שבת עבורי אם אין כאן פקוח נפש רק ענין של כבוד אב ואם לא יעשה כי אביך ואתה חייבים בכבודי דהיינו שגם על אביו היה החיוב לא לעשות עבירה זו א"כ אין כאן מצוות כיבוד אב ואם ויתכן שדין זה נאמר גם כאשר האדם כבר בתוך המצווה של כיבוד אב וזה נהפך ממותר לאסור על חלק האיסור אין את המצווה לקיים כי גם אביך חייב לחדול ולא לעשות מעשה זה א"כ אפשר לומר כך גם כאן שאם המלך קרא לאנשי מלכותו לצאת למלחמת הרווחה ובשעת אותה מלחמה חל חיוב של מצווה אחרת לא יהיה פטור של עוסק במצווה פטור מן המצווה כי אתה והמלך חייבים בכבודי אמנם יש מקום לדון שאין הנידון דומה לראיה דהא באביו המצווה לחלל שבת הוא מדבר על דבר האסור בעשיה גם לגביו ולכן אין הוא יכול לצוות ולא חל עליו דין מצווה כי אתה ואביך חייבים בכבודי אבל כאשר המלך מצווה לצאת למלחמה אין בכך שום איסור אך באמצע נוצר מצב שאם ימשיך במצווה הוא יבטל מצווה אחרת אין על כך את הכלל של אתה והמלך חייבים בכבודי רק אם נאמר שכל מצווה שתלויה באדם עליו לבטל את רצונו מפני רצון השם א"כ גם כאן אם בגלל הציווי של המלך תבטל מצווה עליו לבטל את רצונו כדי לתת אפשרות לעשות את המצווה.

ברע"ב כתב שאם עסק קודם במצווה ואז הגיע הציווי של המלך אם זה רשות שלא יפסיק ולפי ר"י שזה חובה יפסיק. והקשה בתוס' יו"ט על דבריו דהרי אדם שכבר עוסק במצווה לא עוזב את המצווה על מנת לקיים מצווה אחרת וכתב על כך במנחה שרבה שממצווה פרטית למצווה כללית כגון מלחמת דוד שהיא לכל ישראל שם כן עוברים אם המלחמה היא מלחמת מצווה לפי זה אפשר לתרץ בפשטות שהמצווה של שום תשים עליך מלך לא יחשב מצווה כללית לצורך שידחה את המצווה שעוסק בה. ויל"ע.

תנן בסוטה סוף פ"ח (מ:): במה דברים אמורים [דחוזרין מהמערכה ע"פ השוטרים] במלחמות הרשות, אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין אפילו חתן ומחזרו וכלה מחופתה. ודקדקו האחרונים דמבואר כאן דנשים יוצאות למלחמת מצוה. כ"כ המנ"ח (תכה, ג) והמש"ח (הפט' בשלח) והשד"ח (ח"א מער' ז יג) ועוד, ועיי' מנחה חריבה עמ"ס סוטה.

אכן כבר הקשה כן הרדב"ז (ברמב"ם פ"ז מהל' מלכים ה"ד) וכי דרך הנשים לעשות מלחמה (עיי' קידושין ב:), והא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה. ותי' דהכי קאמר כיון דחתן יוצא מחזרו ה"נ כלה יוצאת שאינה נוהגת ימי חופה, אבל אינה יוצאת למלחמה. [ועוד כי דאפשר שבמלחמת מצוה היו הנשים מספקות מים ומזון לבעליהן, עיי"ש ועיי' לק' בד' הרש"ש ותפא"ן]. ומצינו דנחלקו בזה הראשונים, דאמנם ברמב"ם לא נתפרש האי דינא, אך בשה"מ (סוף שורש יד) כי שאין הנשים נלחמות במלחמת הרשות, ומשמע דבמלחמת מצוה נלחמות. אבל בתשו' הגאונים (הובא בשו"ת בית דוד סי' לה) כי דנשים פטורות מיוצאי צבא כל זכר.

ובחינוך נראה לכאוי סתירה בזה, דהנה עיקר מצות המלחמה לכיבוש ארץ ישראל היא לקיים מ"ע דהריגת ז' עממין, כמ"ש החינוך במצוה תכ"ה, ושם כתב "ונוהגת מצוה זו בזכרים ובנקבות". אך במצוה תקכ"ה שלא לפחד מהאויב במלחמה, כתב "ונוהגת מצוה זו בזכרים כי להם להלחם". הרי דנקבות אינן שייכות במלחמה, ואף במלחמת מצוה, שהרי הל"ת דלא תערוץ מפניהם נאמר אף במלחמת מצוה. וא"כ היאך חייבות בהריגת ז' עממין. [ועיי' במנ"ח שהק' בהמשנה ה"ל דמשמע שמלחמת מצוה נוהגת בנשים. ולד' הרדב"ז דכלה יוצאת אינו למלחמה אלא שאינה נוהגת ימי חופה, לק"מ. ועיי' במנ"ח תרג לענין מחיית עמלק]. אכן עדיין ק' בסתירת דברי החינוך גופיה].

ונראה דגדר מצות הריגת ז' עממין אינה תלויה במלחמה, דז"ל החינוך שם במצוה תכ"ה, להרוג שבעה עממים המחזיקין בארצנו טרם כבשנו אותה מהם, והם הכנעני והאמורי וכו', ולאבדם בכל מקום שנמצאם. ע"כ. ומהא שהריגתם בכל מקום, משמע שאין המצוה תלויה במלחמה לכיבוש הארץ. והטעם כמו שכו' בהמשך דבריו בשורש המצוה שבהיות אומות אלו עיקר עבודה זרה ויסודה הראשון נצטוונו עליהם למחותם ולאבדם מתחת השמים, לא יזכרו ולא יפקדו בארץ החיים, עיי"ש. ומבואר דהיא תכלית בפנ"ע לאבד עובדי ע"ז אלו מן העולם, ואינו שייך בדוקא לכיבוש הארץ. והיינו דאמנם ודאי דמלחמת יהושע הויה מלחמת מצוה מכח מצוה זו של הריגת ז' עממין, אבל קיומה הוא בכל אופן אפי' בלא מלחמה, כדי למחותם ולאבדם מתחת השמים, ולכן החיוב לאבדם הוא בכל מקום שהם.

וא"כ י"ל דבאמת ס"ל לחינוך דנשים אינן מחוייבות במלחמת מצוה, כדעת הגאונים וכדברי הרדב"ז, ולכן לא שייך בהן לא תערוץ. אבל מ"מ מחוייבות בהריגת ז' עממין שלא במלחמה. [ועיי' במרחשת (ח"א כב,ו) שכו' להיפך דמצד החרם תחרימם נשים אינן מצוות כיון שאינן בנות מלחמה, אבל מצד כיבוש ארץ ישראל חייבות כיון שחייבות במצות ישוב אר"י כמבואר בכתובות (ק:), ולכן חייבות במלחמת יהושע. אכן בשיטת החינוך חזינן לא כך].

אמנם גם לדעת הרמב"ם דחייבות במלחמת מצוה [כמשמעות ה"ל], י"ל דאינן נלחמות בכלי זין, אלא כמ"ש האחרונים ליישב הדקדוק ממתני' דכלה יוצאת מחופתה, דאינן יוצאות להלחם ממש, אלא לעזור במלחמה. הרש"ש כי דיוצאות לבשל ולאפות לצורך הגברים אנשי המלחמה. וכ"כ התפא"ר"י במשנה דאינה בת מלחמה אלא לספק מזון ולתקן הדרכים היא יוצאת. ויסוד הדברים כמ"ש הרדב"ז בתי' הב'. [אלא דנפק"מ לענין אשה שאין לה בעל, דלפי הרדב"ז משמע דאינה מחוייבת].

ועיי' נזיר נט. דאסור לאשה לצאת בכלי זין למלחמה משום לא יהיה כלי גבר על אשה. ומשמע כנ"ל דאינה יוצאת להלחם ממש, דאי יוצאת, אפי' רק במלחמת מצוה, מ"מ כבר ל"ח כלי גבר. ועיי' במפרש בנזיר שם דמש"כ יעל הרגה את סיסרא ביתד ולא בכלי זין. והוכיח מינה בבאר מרים (פ"ז ה"ד ב') דהוא אף במלחמת מצוה, שהרי מלחמת ברק בסיסרא היתה עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם. ובאמת מכח הגמ' בנזיר הכריח בנן יהוידע דהנשים רק יוצאות לשמור את הכלים.

אך כ"ז קשה מאוד, [בין אם שומרות על הכלים, וביותר אם מספקות מים ומזון], שהרי במשנה הקודמת לה (מג.) תנן על כל החוזרים מערכי המלחמה עפ"י דברי השוטרים, שמספקין מים ומזון לאנשי המלחמה ומתקנין את הדרכים. ועיי' גופא תנינן בהמשך המשנה בד"א במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הולא יוצאין אפי' כלה מחופתה. א"כ ע"כ דיציאת הכלה היא חיוב למעשה יותר מהמוטל על החוזרים מהמערכה במלחמת הרשות, ואיך יתכן לומר בד"א במלחמת הרשות - שחוזרין לספק מים ומזון, משא"כ במלחמת מצוה שאפי' כלה יוצאת - לספק מים ומזון, וצ"ע.

כי תצא למלחמה על אויבך וגוי, כתב האוה"ח הק' שפרשה זו מרמזת על מלחמת האדם עם יצרו שצריך לדעת תכסיסי המלחמה עם יצרו. ובעלי המוסר אומרים שצריך לצאת למלחמה עם היצר לפני שהוא נכנס אליך שאז המלחמה יותר קשה.

והבה נתבונן קצת בתכסיסי המלחמה איך צריך להלחם נגד היצר (וע"ז אמר מו"ר רה"י הגר"י קאפלמן זצוק"ל שהתורה היא ניצחית שכל הענין של כי תצא למלחמה נאמרה בשבילנו ללמוד איך להלחם).

וידוע דברי החוה"ל (שער יחוד המעשה תחילת פ"ה) שמדבר באריכות גדולה בענין מלחמת היצר ותכסיסיו, והביא שמסופר על צדיק שפגש חיילים שחזרו ממלחמה בתרועת נצחון ואמר להם נצחתם במלחמה הקטנה ועדיין עומדת לפניכם המלחמה הגדולה שהיא מלחמת היצר וצבאותיו. וע"ז כתב שתדע שהאויב הכי גדול שיש לך הוא היצר שנמצא בתוכך ואורב לך בכל עת להכשילך כדי לעקור אותך מעוה"ב. והנשק שלו הוא בסתר מחשבותיך וכו' ואם תזהר ממנו ותצא להלחם אתו בנשק שכלך וכו' תנצל ותמלט ממנו בעזה"י. וע"כ אמר החוה"ל שלא יטריד אותך ולא יעסיק אותך שום קרב אלא הקרב נגדו ואל תסוּח דעתך מהמערכה ע"ש באריכות.

וכתב הח"ח זצ"ל בספרו חומת הדת פ"ב וז"ל הנה ידוע כי מלחמת היצר ותחבולותיו נורא מאוד והוא מתנהג כמו העכו"ם במלחמותיהם מלפנים שעושין ארבעה דברים (כמ"ש בתורה) משמיעין קול שעטת פרסות סוסיהם וכו'. ובתחבולות האלה עושה ג"כ כהיום היצר ע"י שלוחיו, משמיעין קול ומפרסמים במאמריהם שהרבה והרבה מחזיקין עם שיטתם כדי לאיים על מחזיקי התורה שיהיו הכל נכנעים תחתיו... וגם מצווחין בקולותיהן עליהן בכל מיני חירוף וגידוף והכל כדי להפיל אימה ופחד על החרדים לדבר ה' ולתת יאוש בלבם מלעמוד כנגדם.

אבל יש לנו לדעת כי הם כולם במעשיהם רק שלוחי היצר וכו'. ושייך לעניינינו במלחמת היצר כל אלו העצות וההתחזקות שהורה לנו הכתוב שלא ירך לבביו ולא נירא ולא נחפז ולא נערץ כי ה"א הוא ההולך עמנו בכל דור ודור להושיענו נגד הקמים עלינו להפריע אותנו מדתינו. והעיקר בכל זה שלא להתרפות כי תחילת הנפילה ניסה ע"ש באריכות הענין.

והארכנו בספרנו לבדד ישכון פ"ה שגם בזמנינו יש לנו כל תחבולי היצר שמאיימים על מחזיקי התורה בכל מיני קולות וצווחות ע"י כל מיני פרסומים שצווחים כל הזמן תעזוב חיי עולם ותעסוק בחיי שעה עוה"ז ותאווותיהם וזה כל החיים. וכל זה מתחבולות היצר להכניס מורך בלב מחזיקי הדת ע"י מאמריהם ושיטותיהם שמשפיעים על עם ה'.

ואין לנו העצה אלא כמ"ש בתורה שלא ירך לבביו ולא נירא ולא נחפז מהם. והעיקר שלא להתרפות מהמלחמה, ולדעת כמו שכי' הח"ח זצ"ל שדרכנו ע"פ התורה כבושה ובטוחה שהלכו בו אלפי תנאים ואמוראים וכו'. משא"כ אלו המהרסים אין להם שום יסוד לדבריהם אלא בדויים הם מלבם לפרוק עול התורה מעל צואריהם כדי למלאות רוב חמדתם ותאוותם.

והעיקר כמו שכתבנו בתחילה כי תצא למלחמה שצריך לצאת למלחמה לפני שהיצר נכנס ע"י סייגים וגדרים כי אחר שהיצר כבר בפנים יותר קשה ללחום אתו. והעצה להתגבר על היצר שלא יכנס בתוכנו הוא להיות "אני חומה" לא לזוז ממקומו ולגדור ולשמור שכל כולו יהיה חומה בלי פירצה שלא יכניס כלום ח"ו. כי אם יש חור קטן כבר היצר יכול להכנס לתוכו והמלחמה הרבה יותר קשה.

והרי אנחנו יודעים כמה לחם מרן הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל נגד כל תחבולי היצר שלא יכנס ח"ו למחנינו ונשמור על טהרתה של התורה והעבודה שלא יהיה ח"ו שום חור קטן שיכול להכנס שם. וכמה חייך לגדרים וסייגים כדי שיהיה לנו החומה שלא ניפול ברשת היצר ח"ו.

וזה עלינו להתחזק בכל עת כמ"ש החוה"ל להיות במלחמה ומוכן למלחמה בכל עת נגד תחבולי היצר שלא יחדור ח"ו בתוכינו, ונבנה חומה בצורה לא לשנות כלום מהמסורת מדורי דורות ולא להתפתות לתחבולותיו שכהיום הכל אחרת וכך נזכה בעזה"י להתגבר עליו בכל עת נגד פגעי הזמן כי אם עשינו את שלנו הקב"ה יעזור לנו להתגבר עליו ונעשה רק רצונו.

לע"נ מו"ר רבי יצחק דוב ב"ר משה אריה זצוק"ל

לע"נ מו"ר רבי מייכל יהודה ב"ר משה דוד זצוק"ל

לגליון קנ"ו - מצות היראה

בשער הציון בענין כיסוי הראש, העיר שבשבת קנו: איתא לכסות הראש כדי שתהא יראת שמים, ובקידושין לא. נראה דהוא מפני כבוד השכינה, שעזות מצח היא לגלות הראש בפניה. והנה הביא שם מהמאירי שכי' שהוא "מצד יראת חטא ע"י התבוננות בהשגחתו יתברך", ולפי זה נראה ללמוד שבי' הענינים משולבים וגורמים זה לזה, שההתבוננות שיש לכסות את הראש מפני כבוד השכינה השורה כאן, מביאה את האדם ליראת שמים, וכדברי הרמ"א בס"י א שכשישים אל לבו שהמלך הקב"ה עומד עליו, מיד יגיע אליו היראה ממנו.

הרב יצחק ליסיצין

במה שעורר **הרב אברהם גוטל** בגליון פ' עקב על אנשים הטועים בהגיית שם ה' ואומרים אֲדָן או אֲדָן, הנני לציין בזה כמה ידיעות [אשר בחלקם העתקתי מס' שרשי מנהג אשכנז].

בספר זיכרון יחי ראובן עמ' תט"ז הביא בשם הגר"י וויס בעמח"ס "שו"ת מנחת יצחק" בזה"ל "מה שכתב שיש בני אדם שאינם מדקדקים בהברת השם של ד' ובמקום חולם אומרים חיריק האם יוצאים בברכתם? הנה פשוט דלא יצא, דאף אם בשינוי מבטא למבטא צדדו לומר כיון שלדידיה הברה נכונה כפי מסורת אבותיו מוציא אחד את חבריו, אבל אם מבטא שלא כהלכתו בזה ודאי לא יצא" עכ"ל.

במוסף שבת קודש פרשת אמור תשנ"ד פרסם ר' ש. לוי הערה בשם של גדולי ההוראה בזה"ל "אנשים רבים בלי מתכוין אינם מבטאים את השם כהלכה ואומרים אל"ית עם חיריק (א-ד-ג) או עם שוא (א-ד-ג-י) והנה שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שהאומרים בחיריק יש בזה שאלה גדולה לעיכובא... והגר"ש וואזנר שליט"א גם אמר לי שרוב דעות סבירי דהוי לעיכובא... והמכשול הזה אינו נמצא רק בהמוני עם, אלא נתפשט מאוד גם אצל בני תורה ממש, שמתבשין בזה ובטוחים בעצמם שהם אומרים נכון... ורחמנא ליצלן יכולים לעבור ימים ושנים ארוכים בלי להתפלל שום תפילה, בלי אמירת שום ברכה כתיקונה, קידוש והבדלה, ה' ישמרנו" עכ"ל.

הגאון ר' יהודה גרינוולד בעמח"ס "זכרון יהודה" היה מזהיר על כך מאוד, כדי להמחיש את חומרת הענין החל פעם לומר ברכה - "ברוך אתה א-ד-ג-י" והגה את השם כדרך שרבים רגילים להגותו בחיפזון, נעצר אחר שם השם ולא השלים את ברכתו, תלמידי החכמים ששמעוהו נבהלו וביקשוהו שיסיים "למדני חוקיך" אך הוא ענה להם "לא ולא, כי ברור אצלי שהדל"ת בשו"א אינו שם. (ע"כ הועתק מס' שרשי מנהג אשכנז).

אמנם שמעתי שהגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א מיקל בזה, (כמדומה שאמור"ר שאלו בעצמו), וכן אמר לי מורנו הגרמ"מ קארפ שליט"א שבדיעבד יוצאים בזה, כיון שהרמב"ם אומר ששפת עילגים גם היא שפה.

הרב ח. הסגל

לגליון קנ"ה - קריאת שמע

הרב י. ש. שטראוס בגליון פ"א ואתחנן בענין תנאי בקריאת שמע, הביא מדברי התוס' בנזיר יא. דאף בנזירות בעי משפטי התנאים אע"פ שהוא בינו לבין עצמו, ודלא כדברי הרמב"ן בב"ב. אכן נראה דאכתי יש לחלק טובא בין נזירות לבין כוונת קיום מצוה, א. דבנזיר הוא מחיל נזירות, משאכ הא אינו פועל ומחיל כלום, ומכתי דבעינן בזה משפטי התנאים. ב. דבנזירות בעינן בדוקא אמירה ולא חייל בלב, ואם כן לא חשיב לגמרי בינו לבין עצמו, אבל הכא דסגי בכוונה בעלמא יש מקום לומר דמדומו התוס' לסברת הרמב"ן.

הרב אלקנה גלעזר

לגליון קנ"ד - תשעת הימים

בענין מש"כ הרב צבי רוט גבי ההיתר של טבילה במקוה בער"ש חזון, דהעלה שם שלפי טעם ג' כיון שהוא רחיצה שאינה של תענוג אלא למצוה בודאי יש לאסור כשמכוין לשם תענוג דהואיל ואין זה מצוה כנדה, כל ההיתר נמדד בזה שאינו מכוין לשם תענוג דהכוונה היא זאת שמגדירה את הטבילה אם הוא של מצוה או של תענוג.

ונראה לומר דאפשר שאף בטבילה בער"ש יהיה מותר אף כשמכוין לשם תענוג, דהנה האופן שכתב המשנ"ב שם להתיר צ"ע דכי' דהנוהג לטבול בכל ער"ש מותר ומי שמבטלה לפעמים מפני טרדת עסקיו או מפני הצנה אסור, ולכא' שם זה בצונן ולשם טבילה בער"ש שזה סיבה להתיר מדוע דוקא אם נוהג כן תמיד ולא מבטלה בשו"פ ואם זה לא מספיק סיבת היתר מדוע אם הולך תמיד זה יתיר, וכי מי שתמיד מתרחץ יום יום בצונן יהיה מותר לו אף בתשעת הימים.

והמתבאר בזה נראה לפי שכשהולך תמיד ולא מבטלה מפני טרדת עסקיו או צנה מראה בזה שאינו עושה את זה לתענוג ולנחיות שלו דהרי לפעמים זה קשה לו וטרוד בעסקיו וכשהולך תמיד למרות כל הטרדות מראה שעושה זאת "לשם מצוה" ואפי' שאין זה מצוה בטבילת נדה. ומשו"ה התרנו לו אף בשבת זו לילך לטבול ואז כבר לא אכפת לו אם גם מתענג מזה, וכמוכן שבחמין אסור והוא בודאי רחיצה של תענוג (כדכתב השעה"ב שם סקצ"ח).

הרב נפתלי כהן

במה שהקשה הבה"ח שלמה כהן נ"י (בגליון קנז) על דברי הריטב"א בב"מ י' ב' שביאר הטעם דאם שילח את הבעירה ביד חש"ו פטור ולא אמרינן דיש שליח לדבר עבירה כמו בחצר דגניבה משום דמייירי שלא אמר להם שידליקו, וקשה מגמ' מפורשת בקידושין מ"ב ב' דפריך בהא דאם שילח ביד פיקח חייב ומאיי נימא שלוחו של אדם כמותו, ולדברי הריטב"א הא מייירי באופן שלא אמר להם וליכא שליחות.

כתב הרב משה הלר שכבר הקשה כן על הריטב"א המחנ"א הל' נזקי ממון סי' ז', אלא דהמחנ"א שם הבין כוונת הריטב"א דאם אמר להם להדליק מתחייב אף דלאו בני שליחות נינהו משום דבכה"ג נחשב שהוא המזיק עיי"ש, אולם בפשוטו אין זה כוונת הריטב"א, אלא כוונתו כמו שפי' הנתיבות סי' קפ"ב סק"א שאם אמר להם מתחייב מדין שליחות, וכמו שהקשו התוס' בב"מ שם, והתוס' תירצו דחש"ו לאו בני שליחות נינהו, אבל הריטב"א חולק על התוס' וסובר דבזה מהני גם שליחות לחש"ו, דרק בשליחות דתרומה וקנינים נתמעטו חש"ו ועכו"ם אבל בשליחות לדב"ע דמהני באופן דלאו בר חיובא או דבע"כ מותיב בה שכל דינה רק לייחס את המעשה למשלח בזה לא נתמעטו חש"ו ועכו"ם, וכמו שחצר נחשבת לשליח ה"ה אינהו עיי"ש, ולפ"ז כתב בס' דברי יחזקאל סי' נ"ז דלא קשה על הריטב"א מהסוגיא בקידושין, דהתם להס"ד דמקשינן שיתחייב השולח את הבעירה מדין שליחות ולא ידעינן מהך דינא דאין שליח לדב"ע, א"כ דין שליחות זו היא ככל שליחות שנתמעטו חש"ו, ושפיר מייירי באופן שאמר להם להזיק והטעם שפטור משום דלאו בני שליחות נינהו, וכל דברי הריטב"א הם רק למסקנת הגמ' דמשני דאין שליח לדב"ע ומ"מ נתחדש דין שליחות באופן דלאו בר חיובא או דבע"כ מותיב בה כמו בחצר, עכת"ד.

והוסיף הרב משה הלר דיש ליישב דברי הריטב"א אפילו אי נימא דגם בס"ד דהגמ' ידענו דהוי שליחות מיוחדת ומהני אף בחש"ו, והיינו כמש"כ האחרונים ע"ד דברי הנתיבות דלא נתמעטו חש"ו ועכו"ם אלא משליחות על החלות שצריך ליתן כח לשליח שיהיה כהבעלים כמו קנינים ותרומה אבל בשליחות שהיא רק לייחס את המעשה למשלח לא נתמעטו מדין שליחות, אלא דס"ל להריטב"א דיש בענין זה דהשולח את הבעירה שני נידונים של שליחות, האחד דהם שליחים שלו לענין מעשה הנזק, והשני דהם שליחים שלו לשמור על הבעירה, שהרי הבעירה הוא ממונו המזיק והבעה"ב חייב בשמירתו וכשנותן להם את הבעירה הם שליחים שלו לשמור על הממון שלא יזיק, וא"כ נראה דהגמ' בקידושין מייירי מענין השליחות של שמירת הממון, ושליחות זו דומה לשליחות של קנינים ותרומה שהשליח מקבל את כח הבעלים, ובענין שליחות זו מודה הריטב"א דחש"ו לאו בני שליחות נינהו, ומה שהקשה הריטב"א הוא דדל מהכי הך דינא דשליחות על שמירת המזיק והא יש לחייבו מדין שליחות על מעשה ההיזק, דלענין שליחות על המעשה גם חש"ו הם בני שליחות, וע"ז תי' הריטב"א דמייירי שלא אמר להם שיזיקו עם הבעירה ואין כאן שליחות על מעשה הנזק, ומ"מ שפיר פריך בגמ' בקידושין אמאי בשלח ביד פיקח פטור הבעה"ב ולא מחייבינן ל"י מדין שליחות, דאף דמייירי שלא אמר לו שיזיק עם הבעירה מ"מ הא גופא שנתן לו את הבעירה הרי זה שליחות לענין שמירת ממונו המזיק ויש לחייב את הבעה"ב מדין שליחות זו, וא"ש היטב דברי הריטב"א.

והרב יצחק ליסציני תירץ דדברי הריטב"א הם אליבא דרבינא דיש שליח לדבר עבירה בשליח שאינו בר חיובא, אבל הגמ' בקידושין באה ליישב את המשנה לפי רב סמא דפליג ארבינא, דלרב סמא א"ל לדחוק דמייירי בשלא אמר להזיק.

והבה"ח **אפרים גולדשמידט** כתב בשם הרב יהושע מאיר מישקובסקי (ר"מ דרך התורה) שבשיעורו נשאלה קושיא זו, ותירץ שע"כ צריכים לומר שלפי תירוצו של הריטב"א חלוקים הסוגיות.

בקושיית **הרב מרדכי ואקנין** (בגליון קנ"ו) בענין שורף שטרו של חברו בב"ק צח. למאן דדאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי שטרא מעליא, ומבואר בתוס' ב"ב כב: דבעינן שהוא עצמו עושה ההיזק וברי היזקא, א"נ שההיזק נעשה מיד, אבל בלא"ה פטור שהרי הוא לא מזיק ממונו של חברו אלא מעשיו גרמו להיזק שיבא. ויל"ע לפ"ז במאי מייירי בשורף שטרו של חברו, שהרי השטר הוא רק אפסרא דחוב וכששורף השטר עדיין החוב קיים, והלווה חייב לשלם ואינו יכול

לומר איני רוצה לשלמו בלא שטר משום שאינו חפץ לשמור השובר. וא"כ בשעה ששרף השטר אינו ברי היזקא, וגם אין הנזק נעשה מיד, והיאך יתחייב.

הרב אביגדור שיר ציין לחיבורו "ביאור של דינד"ג לרמב"ן ז"ל" אות רד ס"ק א' שעמד בזה, ותוכן התירוץ הוא דהשטר הוא אפסרא דחוב, ועד עתה היה החוב שמור אצלו ע"י השטר, ועתה כששרפו איבדו ממנו כמו שהניחו לחוב במקום שאינו משומר דיכול להנזק ע"י שיכפור או לא יהא לו לשלם או ישכח ויטען איני יודע אם הלויטני, או ימות והיורשים יאמרו אין אנו יודעים, דכל הנהו נגרמו ע"י שריפתו את השטר. ודמי השורף לנטול כיסו של חברו ומניחו ברה"ר דהוי היזק גמור כמש"כ הרמב"ן באות נח. ומשו"ה הוי ברי היזקא ונחשב שנעשה הנזק מיד. אמנם פשוט דאי הלוה משלם, חשיב כמתקן הנזק וכמחזיק כיס מרה"ר לבעליו, שהשורף נפטר מלשלם.

בקושיית **הרב שלמה בונדהיימר** (בגליון קנ"ה) בדברי הלבוש בסי' מז ס"ו שברכה"ת הראשונה היא ברכה אחרונה על עסק התורה של יום אתמול, וכ' ד"אין לומר שהיה יכול לברכה כשהפסיק ללמוד אתמול כשהלך לישון, דהא חייב להגות בה אפילו במסתו עד שישתקע בשינה". והרי הלבוש גופיה ס"ל (ס"ד) דמי שמהרהר בתורה א"צ לברך ברכה"ת, "שאין מברכין על המחשבה" (וכשי השו"ע), א"כ למה א"א לברך את הברכה אחרונה של עסק התורה, בלילה כשמפסיק לדבר בד"ת, ויתכן אף סמוך לברכת המפיל, דאחריה בלא"ה אסור לדבר, ושוב יהגה במחשבתו עד שישתקע בשינה, ולא יהא הפסק עד הבוקר.

הרב אלקנה גלעזר כתב ליישב דאף דאין מברכים על ההרהור בפני עצמו מ"מ כיון שיש בזה ת"ת במקצת עדיף שיכלל ג"כ בברכה שלאחריה. ובפרט לפי מה שיש מבארים דטעמא שאין מברכים על ההרהור אינו מפני שאינו לימוד כמו דיבור, דהא הגר"א הוכיח שפיר בביאורו דמצות והגית היינו בלב, אלא דאין מברכים על דבר שאין בו מעשה, ולפ"ז ודאי שייך טעם הנ"ל. ומצינו כעין זה בדברי הט"ז ביו"ד סי' קב סק"ז דאף דא"א לברך על טבילת כלים כשמטביל על ידי נכרי, מ"מ כשהוא ג"כ מטביל בעצמו כלי אחד ומברך, חיילא ברכתו אף על מה שמטביל הנכרי.

והרב שלום רוברג הביא לתרץ, דאעפ"י שבאמת לדעת הלבוש אין ההרהור **מחייב** ברכה, ומפני שחז"ל לא תיקנו ברכה על דברים שבלב דומיא למש"כ הב"י בסי' תל"ב בנוגע לביטול חמץ, מ"מ מסתבר לומר דהרהור בד"ת נכלל נמי בברכה, וממילא שוב אין לברך "ברכה האחרונה", כ"ז שעדיין הוגה בה במחשבתו. מיהו ראייה לדבר לא מצאנו, ואדרבה נשמח לשמוע מהת"ח סמוכין (או לחילופין פירכא) לסברא זו, ושכמ"ה.

ובמה שתירץ **הרב שלמה הופמן** (בגליון קנ"ו) שכוונת הלבוש הוא **שמהגה בדיבור** ע"י חזרת ק"ש שוב ושוב. השיג **הרב שלום רוברג** עפ"י דברי הגר"א (בסי' מ"ז סק"ב) לתמוה על המחבר שאין מברכין על ההרהור - בזה"ל אבל כ"ז צ"ע דכאן מברך על המצוה וכי ליכא מצוה בהרהור והלא נאמר **והגית בו** כו' ר"ל **בלב** כמו שכתוב **והגיון לבי**, יעו"ש. הרי לן שלשון "יהגה" משמע בהרהור ולא בדיבור. [מיהו שוב העירוני לדברי הנשמ"א (בכלל ט' ס"ק ב') שחולק ע"ז, יעו"ש. ובר מן דין, יתכן דלישנא דקרא לחוד, ולישנא דלבוש לחוד].

והרב יצחק ליסציני הוכיח להיפך, דכל הקושיא היא מתוך הנחה שמ"ש הלבוש "להגות" ומ"ש הטור "יהגה", הכוונה להגיון הלב דהיינו מחשבה, אולם אינו כן כמש"כ בנשמת אדם (י, ד) שכשנאמר "הגיון" סתם פירושו **כפה**, ככתוב "אמת יהגה חיכי", "לא יהגו בגרונם", וא"כ מבואר בטור ובלבוש שלשמירה צריך דוקא להשתקע בשינה מתוך, דיבור, בד"ת ולא מתוך מחשבה גרידא, ולק"מ.

ובענין זה, במה שהעירו (בגליון קנ"ו, בסוף "מלחמתה של תורה") דהלבוש לכאור סתר את עצמו, דבסי' מ"ז כ' שיהגה בתורה עד שישתקע בשינה, ואילו בסי' רל"ט כ' שיחזור ויקרא (ק"ש) אפ"י כמה פעמים עד שישתקע בשינה. כתב **הרב שלום רוברג** לתרץ בהקדם דברי הש"ס בברכות (ה) "א"ר נחמן אם ת"ח הוא אינו צריך" (לקראו ק"ש), ופירש"י שם בד"ה **ואם ת"ח הוא** שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד, דיו בכך עכ"ל. ומעתה י"ל דזה שכי' הלבוש בסי' מ"ז קאי על הת"ח שבכחו להגות בד"ת וכרש"י הנ"ל, ואילו מש"כ בסי' רל"ט קאי על שאר אינשי דעלמא שהם יקראו שוב את הק"ש.

דרושים לחברותות לזמן אלול הבעל"ט

טלפון	שעה	מקום	נושא
9742723		מסילת יוסף	גיטין פ' השולח, גפ"ת
052-7451481		עדיף שד"ח	גמ' נשים
054-7836000		גר במודיעין גמיש	גמ' ב"ק
9298517		יש ימים בוקר ויש אה"צ	גמ' נשים/ניזקין
9790869		ברכפלד	כיצד מברכין/חזרה יבמות
054-4737360	11:30-1:00	פעמיים בשבוע	גמרא
052-7631259	11:20-1:00	אוהל ישראל	אמצע ב"ב/מ"ב ח"ב
054-8414585			מועד, דף ליום
9760861			גמ' בהספק או עיון
057-3110561	10:00-1:00	מרכזי	גמ' ברכות עמוד ליום
054-8442987		זכרון משה	גמ' (בכל שפה)
9763175	9:45-12:45	קמח	פתוח/ דף היומי
9760868		רשב"י	מפעל הש"ס
054-8407310		זכרון משה	הל' שבת מ"ב
052-7623112			מ"ב ח"ג
9743984		משך חכמה	שהיה והטמנה טוש"ע בעיון
054-9729402		בוקר וגם אה"צ	חומ' לטוען רבני
052-7678646			טוש"ע א"ח עם הרבה חזרות
9798459	8:00-11:00	קמח חלקי	הלכות לשה"ר בעיון
6329387	6:00-6:30	בטלפון	פתוח
054-8424322	10 עד 1 בהתמדה	קמח	פתוח
050-4213666		משכן אהרן, נתיב"מ 101	פתוח
052-7664200	6:30-7:00	אהבת תורה ברכפלד	שיעור גמ' חולין עיון קל
	7:05	נתיבות המשפט 111	שיעור דף היומי
0504168069	9:30-10:15	עמל התורה מנ"ח 7	שיעור נ"ך, יחזקאל
057-3133772	8:30		מחפש שיעור דף היומי
057-3141265	שעה-שעתיים	יוצאי חברון	גמ' ערכין
057-3176656		בית אבא	גמ' ר"ה בעיון קל והספק
052-7623364	5:30-7:00	בית יצחק	תחילת מס' שבת
052-7122782	4:15-7:00	נתיב"מ/ג.דרומית	גמ' רש"י הספק באנגלית
054-8413093	5:30-4:15	נאות שמחה	בבא בתרא, עמוד ליום
050-4116367		ביכ"ב נאות שמחה	מפעל הש"ס דף ליום
9790869		ברכפלד	כיצד מברכין/ יבמות, סוטה
052-7617912	4:15-6:00	גרין פארק	גמ' קדושין או סנהדרין בהספק
052-7631259	4:10-5:25	אוהל ישראל	אמצע ב"ב/מ"ב ח"ב
054-8442987		זכרון משה	גמ'
054-8459820		עדיף גבעה דרומית	גמ' בהספק
9763175	4:00-6:00	קמח	פתוח/ דף היומי
9760868		רשב"י	מפעל הש"ס
054-8427799	6:00-7:00		קידושין בעיון
052-7124329	4:00-6:00	מרומי שדה 13	גמ' שבת בקיאות
052-7324862	5:00-3:00	גרין פארק	גמ' מגילה
054-8485609		רשב"י	דף היומי
050-4194919	1:30 עד מאוחר בלילה	בין משובב לקמ"ח	הכנת שיעור ב"ק פ"א, דף היומי, מ"ב
052-7617912	6:00-7:00	גרין פארק	הכנת שיעור משניות זרעים
050-4132510		ימים א', ב', ג', בין מנחה למערב	שיעור בהל' שבת ומועד
054-8485609		ברכפלד - וזאת ליהודה	הלכה
052-7664885	6:00-7:00	קמ"ח / יוצאי פוניב"ו	יוד
052-7618263		אמצע אבני נור	הלכה / דף היומי
052-7662282	3:00-6:30	ברכפלד	עדיפות להלכה
054-8424322	5:30-4:00	קמ"ח	פתוח
057-3197565	6:00-7:00	נאות הפסגה	פתוח
050-4132990	9:30-10:15	אזור המרכזי	גמ' חזרה - עם בחור
057-3140959	9:00	פונובי"ו	שור שנכח את הפרה
9742956	7:00-8:00	נתיב"מ 43 מנין אברכים	שיעור חדש כתובות עמוד ליום
050-4104423	7:15	ר"ע 23 בספריה התורנית	שיעור דף היומי
9761806	8:40-9:30	אוה"ח 27 - חניכי הישיבות	שיעור דף היומי
052-7617912			טוש"ע חומ' ונושאי כלים מהתלה

במך

אחר"ע

ערב

פתוח

לתשומת לב:

כל בקשה לחברותא מתפרסמת לתקופה מוגבלת, לאחר מכן, במידת הצורך יש לעדכן מחדש.

קושיא

תמיחה

כתב בשו"ע סי' קכ"ד ס"ה על כל ברכה שאדם שומע וכו' אומר ברוך הוא וברוך שמו. ובמ"ב סקכ"א כתב דאם שמע ברכה שחייב בה והוא מתכוין לצאת ע"י המברך כברכת שופר ומגילה וקידוש וכה"ג אין לענות ב"ה וב"ש, דשומע כעונה וכמאן דאמר בעצמו הברכה דמיא והוי הפסק בברכה, [ולענין דיעבד מסיק דאין להחמיר בזה].

והנה מנהג בני אשכנז שאין עונים ב"ה וב"ש בברכות העולים לתורה, כיון שהעולה מוציא הרבים ידי חובתם בברכות התורה, וכן בברכה שקודם ההפטרה אין עונים ב"ה וב"ש. ותימה על מה שנהגו לענות ב"ה וב"ש בברכות שאחרי ההפטרה, דהא בהם ג"כ יוצאים יד"ח, ומ"ש מברכות העולים לתורה ומהברכה שקודם ההפטרה.

הרב א. ד. הלוי יונגרייז

נושאי הגליונות הנאים

כי תצא - לא ילבש
כי תבא - השגת גבול
נצבים - ובחרת בחיים

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל' בדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net או בתיבות "עומקא דפרשה": בכניסה לאוצה"ס "בית יוסף" רח' שד"ח. בג. הדרומית, ביהכ"נ בית תפילה נתיב"מ 75. ביהכ"נ משובב נתיבות, נתיב"מ 90. אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים. ד"ת בדפים בכת"י ברור מתקבלים עד יום א' בלבד. בדיסק ובמיייל יש להעביר עד יום ג' בלילה.

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות, בכל ערש"ק יש לשלוח בקשה לכתובת: gal200@neto.bezeqint.net

המעוניינים להשתתף ולכתוב בקביעות נא לפנות לטל' 050-4122753

עירנות מונעת אסון

השתרש כמושכל ראשון אצל רבים וטובים שמצות ללוות האורחים זהו דוקא אחרי אכילה ושתייה. אבל זו ממש טעות. זהו דבר נפרד בפני עצמו, וכופין ללוויה כדרך שכופין לצדקה ובית דין היו מתקנין שלוחין ללוות אדם העובר ממקום למקום **ואם נתעצלו בדבר זה מעלה עליהם הכתוב כאילו שפכו דמים**, אפילו המלווה את חבריו ארבע אמות יש לו שכר הרבה, וכמה שיעור לווה שחייב אדם בה ... והאיש לחבירו עד תחום שבת. דברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות אבל ה"ג. ובהלכה ב' כתב **שכר הלוייה מרובה מן הכל** והוא החוק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה ... וגדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה ולוים יותר מהכנסתן, אמרו חכמים כל שאינו מלווה כאילו שופך דמים. עכ"ל הרמב"ם.

הרבה הרבה פעמים בהתחלה הקטנה, של המצוקה הקטנה, אם היינו עירניים, רגישים יותר, ושמים לב לנעשה מסביבנו יותר, היינו מקיימים כראוי "אשרי משכיל אל דל". מי יודע, כמה נפילות רוחניות היינו זוכים למנוע ולהציל מבעוד מועד. רואים את הבחור של השקן יותר מדי בזמן הלימודים, זה אומר דרשני, זו נורה אדומה. צריך להתייעץ היטב מה לעשות, ואין להעיר ולהאיר. וכו' וכו' דוגמאות למכביר. **אשרי משכיל אל דל וגו'.**

מוגש ע"י:
ארגון "משובב נתיבות"
מרכז הצלה רוחנית

למען עתיד ילדיך **תכנית "שמח תשמח" הלוואות בפריסה של 200 תשלומים** *לילדים עד גיל שנה.
לפרטים: הרב א. ארנפורינד 050-4150605

הקופה הקדושה והחזקת בני **הקופה שגדולי הדור סומכים וממליצים עליה** **הקופה הקדושה והחזקת בני**
תורמים לעניי העיר ורואים ישועות